



## Jumala on ihmisessä Kontrollista vapauteen

Teologinen aikakauskirja 6/2001  
**Pirkko Lahti**

Julkaisija: Helsinki. Teologinen julkaisuseura, 1896- .  
Sarja: Teologinen aikakauskirja 6/2001. 106. vuosikerta.  
ISSN 0040-3555. s. 541-543.

Verkkojulkaisu: 2002

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa selata verkossa. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

Helsingin yliopiston opiskelijakirjasto - [www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi](http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi) - [opi-info@helsinki.fi](mailto:opi-info@helsinki.fi)

# Jumala on ihmisessä

## Kontrollista vapauteen

PIRKKO LAHTI

Suomessa voimassa oleva uskonnonvapauslaki on 80 vuoden takaa. Se on aikoinaan ollut moderni, säätämisaikojen ajattelutapaa ja asenteita noudattava. Ympäristö on kuitenkin tuntuvasti muuttunut ja kohdat, jotka erityisesti näinä aikoina ovat herättäneet kritiikkiä, ovat olleet lain kontrollihenkisyys, uskontosisältöjen tarkastusmallit, lasten sitouttaminen uskonnolliseen toimintaan ja tietysti rahoitukseen ja hautaustoimintaan liittyvät asiat.

Monet asiat ovat muuttuneet. Esimerkiksi yhdistyslainsäädäntöä on uudistettu tuntuvasti. Suomi on valtiona allekirjoittanut ihmisoikeuksiin liittyviä sopimuksia, ja uusi perustuslaki on tullut voimaan. Tuli siis ajankohtaiseksi katsoa nykyistä uskonnonvapauslakia ja mahdollisuuksia uudistaa sitä ajan henkeen mukaisesti.

### KANSALAISTENTASAPUOLINENKOHTELU

Keskeisenä lähtökohtana hallinnollisessa ajattelussa on kansalaisten tasapuolinen kohtelu. Tämän tulee koskea myös uskonnollisia yhdyskuntia ja näihin kuuluvia kansalaisia. Siksi uskonnonvapauttoimikunnan lähtökohdiksi tulivatkin mielestäni seuraavat asiat: Mikä on uskonnollinen yhdyskunta? Miten se määritellään? Jatkokysymyksenä on pohdinta, voiko joku halutessaan kuulua useampaan uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Mielenterveyden kannalta ehkä vielä tärkeämpää on pohdinta alaikäisen uskonnollisen aseman säätelystä ja se, milloin ja minkäikäisinä lapsen tahdonilmaisua uskonnolliseen yhdyskuntaan liittymisestä tai siitä eroamisesta kuullaan. Yhteiskunta antaa evankelisluterilaiselle kirkolle velvollisuuksia, jotka kos-

kevat myös uskonnollisia yhdyskuntia. Niiden velvollisuuksien kattavuutta ja sitovuutta oli myös syytä uudelleenarvioida. Tähän liittyy johdonmukaisesti kysymys uskonnonopetuksesta vapautumisesta ja/tai oman uskonnon opetuksen saamisesta.

### VAPAAUS VALITA, VAPAAUS SITOUTUA

Usko on ihmisen oma asia. Se muotoutuu oman elämäkokemuksen myötä sekä kasvutaustan, koulutuksen ja koettujen asioiden kautta. Se on aatteellista sitoutumista, se on vapautta valita. Psykologisesti ottaen tämä on kuitenkin paradoksaalista: ihmisen vapaus valita ei ole kaikissa tilanteissa vapautta. Me kasvamme usein tiettyyn viitekehykseen. Sitoutuminen tapahtuu alitajuisesti. Esimerkiksi uskonnollisessa perheessä eläminen voi sitouttaa uskonnolliseen asennoitumiseen tai ääritilanteessa viedä päinvastaiseen asennoitumiseen.

Hätkädyttävää aatteellisuuden kannalta on myös se, että uskossa on opiksi eli uskonnoksi määriteltyinä useissa tilanteissa nykyään vahvoja kaupallisia piirteitä. Itse aatteellisuutta rahastetaan. Vapaaehtoinen ja omaehtoinen sitoutuminen on tästä toiminnasta etäällä.

### ELÄMÄN HAASTEET JA USKO

Ihmisen elämässä on kausia, joissa usko ja uskonto tulevat erityisesti esille. Murrosikään sijoittuu aatteellisen ja ideologisen maailman selvittämisen kausi. Tässä vaiheessa nuoret usein sitoutuvat vahvasti kirkkoon. Rippikoulu on sitova osa konfirmaatiota. Tätä edeltävistä uskonnollisista kokemuksista

lapset usein muistavat koulujen uskontotunnit tai pyhäkoulut, jos ovat niihin osallistuneet. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien perheiden lapset muistavat myös näiden yhdyskuntien seremonioita ja menoja ja osallistumisensa niihin.

Lasten murrosikä voi olla aatteellinen kasvu- tai testikausi myös heidän vanhemmilleen. He ovat juuri ehtineet ikään kuin vakiinnuttaa omat arvonsa ja asennoitumisensa, kun heidän murrosikäiset tyttärensä ja poikansa kyseenalaistavat heidän omaksumansa arvot. Tässä tilanteessa jokainen vanhempi joutuu jälleen kerran pohtimaan omaa sitoutumistaan ja omaa uskonnollista vakaumustaan.

Paitsi nuoruuteen ja kriisitilanteisiin, myös vanhenemiseen liittyy uskonnollista elämännäkemyksen selkiytymistä. Tällöin elämästä karsiutuvat pois epäolennaiset asiat ja palataan perusarvoihin. Silloin ajankohtaistuu oma uskonnollinen vakaumus ja myös pohdinta siitä, mihin kuollessaan joutuu.

## YHDYSKUNTA

Uskonnossa on aineksia hyvään ja pahaan. Uskonnollisuus kattaa aktiiviosallistumisen ja yksityisen uskonnon harjoittamisen. Käytännössä ihmisten sitoutuminen uskoon noudattaa kahta linjaa: osa ihmisistä kokee uskonnon välineellisenä ja he sovitavat oppeja omiin tarpeisiinsa. Tällöin uskonnosta haetaan turvaa ja lohtua, joskus ajanvietettäkin, asemaa tai omaa pelastusta.

Sisäistetty, näkemyksellinen uskonto lähtee siitä, että ihmisen omat tarpeet ovat sopusoinnussa uskon kanssa ja samansisältöisiä. Hän itse sovittaa itsensä voimassa olevaan uskonoppiin. Omilla tarpeilla ei ole merkitystä. Näiden kahden lähestymistavan seurauksena myös uskoa ja uskonnollisuutta pidetään varsin eri tavalla ihmisen selviytymiseen vaikuttavina lähtökohtina.

Uskonnoissa on olennaista seurakuntayhteys. Uskonnolliset yhteisöt rakentavat erilaisia seremonioita, rituaaleja, joilla sitoutetaan henkilöitä omaan yhteisöön. Yhteisöuskollisuus on tärkeä osa seurakuntaan kuulumista. Uskoon liittyy vahva tunnetason elämys ja kokemus. Uskontoon taas liittyy melko paljon normitettua käyttäytymistä. Näen, että uskonnonvapauskomitean määritelmä yhdyskuntien muotoutumisesta on tärkeä. Se noudattaa osin yhdistyslain säännöksiä: vapautta valita, vapautta erota ja myös oikeutta tulla kuulluksi omassa uskonnollisessa yhdyskunnassaan.

Psykologisesti kiinnostavaksi kysymykseksi tulee, voiko ihminen aidosti kuulua aatteellisesti kahteen erilaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan vai katsoaanko se aatteelliseksi epävarmuudeksi ja haidokseksi. Näitä kysymyksiä uskonnolliset yhdyskunnat tulevat käytännössä vielä monessa yhteydessä puimaan. Lakiehdotushan sallii kaksoisjäsenyyden, jos uskonnollinen yhdyskunta sen hyväksyy.

## LAPSI JA USKONTO

Tapa, jolla uskoa eri uskonnollisissa yhdyskunnissa välitetään, heijastuneen lapsen mielikuvaan Jumalasta joko tuomitsevana ja vaativana tai armahtavana. Lapsen mielikuviutus täydentää usein kerrottuja uskonnollisia kertomuksia ja hakee omaehtoisia vastauksia, toisin sanoen lapsi täyttää omassa mielessään mielikuvaa Jumalasta.

Uskonnonvapauskomiteassa käytiin pitkä keskustelu lapsen asemasta perheessä ja lapsen oikeuksista tulla kuulluksi, kun perhe sitoutuu johonkin uskonnolliseen yhteisöön. On tärkeää vahvistaa arvojen pysyvyyttä - sitä, että jos lapsi kasvaa tiettyihin arvoihin, ne myös kriisikautena kantavat. Komitea päätyi siihen, että 12-vuotiaasta lasta on kuultava ja hänen suostumuksensa on myös saatettava vanhempien ja uskonnollisen yhteisön tiedoksi. Tietoista ns. kognitiivista tahdonilmaisua tässä yhteydessä korostettiin, vaikka luultavasti lapsen ja vanhempienkin reaktiot saattavat olla hyvin tunnetuista. Esimerkiksi äkilliset liittymiset uskonnolliseen, dogmaattiseen yhdyskuntaan sisältävät usein reaktioita turvattomuuteen, avunhakuun tai omaan kriisiin. Useinhan elämänkriisit ajavat ihmisiä uskonnolliseen avunhakuun.

Komitea keskusteli myös lapsen oikeudesta osallistua uskonnonopetukseen ja totesi, että se on mahdollista hänen niin toivoessaan tai hänen vanhempiensa niin toivoessa. Todettiin myös, että lapsella on oikeus oman uskonnollisen yhdyskuntansa opetukseen. Kuntien ja koulujen ongelmaksi tulee tämän opetuksen järjestäminen ja ryhmäkokojen ratkaiseminen.

## USKO JA LUOPUMINEN

Olen työni takia usein nähnyt tilanteita, joissa usko auttaa ihmisiä, mutta myös tilanteita, joissa uskonto haittaa tai vaurioittaa ihmistä.

Murroskaudessa tarvitsemme selkeitä ohjeita. Niinpä yhdyskuntien antamat ohjeet saattavat tällaisessa tilanteessa olla tukevia ja ihmisten mielenterveyttä turvaavia. Jos ihminen kuitenkin omaehtoisesti haluaa tutkailla ja selvittää omaa uskonnollista vakaumustaan yhdyskunnassa, hänet saatetaan kokea häiriköksi. Kyseenalaistajaa ei välttämättä kaikissa tiukkaoppisissa yhdyskunnissa ymmärretä eikä edes hyväksytä. Epäilijää ei olekaan helppo kohdata. Niinpä uskonnollisista yhteisöistä eroamisesta ei välttämättä ole säädetty yhdyskuntien säännöissä yhtä hyvin kuin uskonnolliseen yhteisöön liittymisestä.

Luopumistaan voi joutua selittämään, tai yhdyskunta asettaa ehtoja luopumiselle. Uskonnonvapauskomiteassa lähdettiin siitä, että ihmiset voivat käyttää nykyaikaisia viestintämetodeja. Riittää, kun ilmoittaa lähtevänsä. Sen voi tehdä kirjallisesti. Ei ole pakko käydä kasvotusten keskustelua luopumisestaan tai epäilyistään, mikäli yhteisö ei alun perin sitouta tämänkaltaisiin prosesseihin.

Uskonnollisesta yhdyskunnasta luopuminen ei ole helppo tilanne. Se voi jopa sisältää erilaisia hengellisen tai henkisen väkivallan tilanteita, joita on vaikea "saada kiinni", koska ne ovat hienosäätelyinä joissakin käytännöissä.

Uskontokeskusteluun liittyvät ajankohtaisesti ilman muuta erilaiset konfliktit maailmassa. Jokaisen ihmisen lienee vaikea hyväksyä ihmisten tappamista, tuhoamista tai kiduttamista. Peruskysymys onkin, mikä tekee toisen uskonnosta paremman kuin toisen ja antaa oikeuden toisen pahoinpitelyyn.

## KESKUSTELUT JUMALAN KANSSA

Luin äskettäin Marianne Fredrikssonin kirjan *Muuttolinnut*, jossa chileläinen Mira hakee Jumalaltaan vastauksia siihen, mitä hänen lapsilleen on Chilessä tapahtunut Pinochetin joukkojen tehdessä tuhojaan. Kirjassa hänellä on tapana iltaisin keskustella Jumalansa kanssa. Varmasti tämänkaltaisia keskusteluja käydään juuri kriisitilanteissa. Psykologina ne helposti näkee keskusteluna oman itsensä kanssa. Jumalahan on ihmisessä.

Henkisyys on jatkuvaa kyselyä. Usko on jatkuvaa vastausta. Tämänkaltaisen kahtiajako ei kuitenkaan aukotta pidä. Ihminen pettyy, jos ei saa vastausta, jota toivoo ja odottaa. Hän yrittää selittää itselleen, miksi Jumalaa ei näy tai miksi hän ei vaihda.

Joissakin tilanteissa olen myös pohtinut, onko rukousten rituaalinomainen toistaminen vaikuttava kokemus vai ei. Näen kuitenkin niin, että ne ovat turvaavia, vahvuutta lisääviä, koska ne toistuvat samankaltaisina illasta toiseen tai seremoniasta toiseen.

## USKONTO TUKIPYLVÄÄNÄ, YHDYSKUNTIIN SITOUTUMINEN

Uskonnonvapauskomiteassa käyty keskustelu oli erittäin hyödyllistä omien näkemysteni avaamiseksi. Koen myös henkilökohtaisesti hyvin tärkeiksi tehtyjen päätösten linjaukset - esimerkiksi sen, että taataan ihmisen mahdollisuudet vapaasti valita uskonsa ja uskonnollinen yhdyskuntansa. Tärkeää on myös, että lasta tuetaan turvallisuuteen ja pysyvyyteen, eikä tehdä ratkaisuja, jotka kyseenalaistavat hänen kasvuympäristöään ja -pohjaansa.

Uskonnonvapauskomitean mietintö ja lakiehdotus on tämän aikakauden tuote. Se sisältää paljon linjauksia, kuten vertailut uuteen yhdistyslakiin, perustuslakiin ja ihmisoikeuksiin. Uskonnon voidaan ottaa huomioon inhimilliset tekijät ja ihmisen mielenterveyden ja hyvinvoinnin takaaminen. Olennaista onkin, että uskonnolliset yhdyskunnat sitoutuvat eettisesti uskonnonvapauskomitean mietinnön linjauksiin eivätkä "piiloupota" omiin sääntöihinsä tätä komitean henkeä rikkovia säännöksiä. Olennaista on myös, että jokaiselle uskonnolliseen yhdyskuntaan liittyvälle kerrotaan etukäteen, mitkä asiat ovat tärkeitä yhteisössä, johon hän sitoutuu.

## LÄPINÄKYVYYS

Yhteiskunnassa keskustellaan tällä hetkellä paljon "läpinäkyvyydestä" eli siitä, että myös yhteisön ulkopuolelle voidaan kertoa avoimesti siitä, mitä yhteisön sisällä tapahtuu. Tästä emme komiteassa kovin paljon keskustelleet, mutta itse näen sen äärettömän tärkeänä. Jos uskalletaan käydä avointa keskustelua eräistä kynnyskysymyksistä, ollaan ehkä vähemmän ymmärtämässä myös erilaisia näkemyksiä eikä luokittelemassa ihmisiä mustavalkoisesti. Asenteellinen väljyys, pelisääntöjen selkeys ja erilaisuukseen ymmärtäminen ja niille tilan antaminen ovat tarpeen.